

УДК 336.14.025.2(477):330.35

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

А. Кузнєцова¹, М. Басараб²

¹Університет банківської справи НБУ

²Державна податкова адміністрація у Львівській області

У даній статті проведено конкретне аналітичне оцінювання бюджетного процесу в Україні, розроблено пропозиції, спрямовані на удосконалення порядку формування і використання фінансових ресурсів держави.

Ключові слова: бюджетні відносини, бюджетна система, бюджетне регулювання, фінансові ресурси, податкові надходження, прямі та непрямі податки.

Постановка проблеми. Авторитет будь-якої держави залежить від того, наскільки вона впливає на розподіл ВВП і концентрує в своїх руках фінансові ресурси, що достатні для забезпечення належного рівня життя громадян і життєзабезпечення усього суспільства. Важлива роль у забезпеченні економічного зростання належить державі, яка використовуючи важелі впливу спільно з іншими інституціями, формує та регулює ці процеси. У зв'язку з цим актуальними становляться дослідження бюджетних відносин в країні.

Геополітичне розташування України обумовлює доцільність інтеграції у Європейське Співтовариство, що об'єктивно вимагає підвищення ролі бюджетного регулювання, як найбільш ефективного чинника при здійсненні необхідних реформ.

До останнього часу в Україні на офіційному рівні проблемам економічного зростання з використанням бюджетних важелів приділялось недостатньо уваги. Відсутня послідовна бюджетна політика і практика, про що свідчать перманентність дефіцитів і профіцитів Державного бюджету, мінливість законів про бюджетну систему, які у процесі виконання зазнають значних корективів, неефективність механізмів довгострокового і середньострокового бюджетного планування, нецільове використання бюджетних коштів. Усе це негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни. А отже, необхідні подальші наукові дослідження з питань регулювання економічного зростання з використанням бюджетних важелів. Які би базувалися на теоретичних і практичних надбаннях учених та практичних фахівців як у зарубіжних державах, так і в Україні.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню ролі бюджетних важелів у забезпеченні розвитку економіки присвячено низку праць відомих західних вчених: Дж.Акерлофа, Д.Белла, Ш.Бланкарта, Дж.Блейклі, Е.Денісона, Дж.Кейнса, А.Лаффера, В.Леонтьєва, Р.Лукаса, А.маршала, А.Пігу, П.Самуельсона, Дж.Стігліца, Й.Шумпетера та інших.

Проблемам удосконалення бюджетних відносин у суспільстві присвячені праці таких відомих українських вчених: Л.М.Безгубенка, С.А.Буковинського, О.Д.Василика, І.І.Гейдора, В.М.Гейця, Л.П. Гордєєва, І.І.Дьякова, Н.І.Деркач, Б.Є. Кваснюка, О.П.Кириленко, В.І.Кравченко, І.О.Луніної, І.О.Мітюкова, В.М.Опаріна, Л.О.Омельянович, А.М.Поддєрьогіна, В.М.Родіонової, В.М.Федосова, О.П.Чернявського, А.Г.Чухна, В.В.Шокуна, С.І.Юрія та інших.

Проте, не зважаючи на значний обсяг публікацій із цієї проблематики, вони поки що не охоплюють усієї сукупності питань такого складного та багатовимірного процесу, яким є бюджетне регулювання економічного зростання з урахуванням інституціональних особливостей та потенціальних можливостей української економіки. Сьогодні динамічна теорія і практика бюджетних відносин потребує проведення нових оцінок та розробки пропозицій.

Метою даної статті є проведення конкретних аналітичних оцінок бюджетного процесу в Україні, розробка пропозицій, спрямованих на удосконалення порядку формування і використання фінансових ресурсів держави.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Виходячи зі специфіки економічного зростання в Україні та бюджетного регулювання в забезпеченні цих процесів можна дійти висновку, що для виведення економіки України на траєкторію стабільного економічного зростання, необхідно:

- розуміння загальних тенденцій, векторів, законів, специфіки світового досвіду і, зокрема, європейського розвитку;

- формування науково обґрунтованих теорій, концепцій, моделей, механізмів адаптації України до світових суспільних процесів;

- ефективне використання наявного національного потенціалу.

У сучасних реаліях України важлива роль у забезпеченні цих процесів належить бюджетній системі, а отже, і бюджетному регулюванню. Концептуальні засади бюджетного регулювання економічного зростання в державі з урахуванням його визначальної ролі в ефективному функціонуванні всієї суспільної системи базуються на таких положеннях [1]:

- бюджетне регулювання є складовою частиною в ієрархії суспільного регулювання;

- бюджетне регулювання відіграє визначальну і координуючу роль у функціонуванні суспільної системи.

Одним із вагомих чинників впливу бюджетної системи на динаміку економічного зростання є фінансові ресурси. Проаналізуємо структуру фінансових ресурсів бюджетної системи в загальній структурі фінансових ресурсів (табл. 1).

Таблиця 1

Структура фінансових ресурсів України протягом 2002-2006 рр., %

Питома вага фінансових ресурсів держави	Роки				
	2002	2003	2004	2005	2006
Бюджетні ресурси	36,4	38,9	40,7	41,6	42,3
Ресурси підприємницьких структур усіх форм власності	45,9	40,9	36,7	35,9	37,2
Ресурси централізованих фондів	14,1	14,5	13,9	15,4	15,4

Джерело: Складено на основі опрацювання даних [2].

Як випливає з аналізу даних табл.1, протягом 2002-2006 рр. частка бюджетних ресурсів, а також сума бюджетних централізованих фондів мала тенденцію до збільшення: у 2002 р. – 50,5%; 2003 р. – 53,4%; 2004 р. – 54,6%; 2005 р. – 57,0%; 2006 р. – 57,7%.

Водночас частка фінансових ресурсів, якою володіли підприємницькі структури усіх форм власності лише за ці чотири роки суттєво зменшилась – від 45,9% у 2002 р. до 37,2% у 2006 р.

Таке значне питомаї ваги фінансових ресурсів господарюючих суб'єктів з відповідним збільшенням цих ресурсів у розпорядженні органів державної влади є прямим свідченням неоднозначних процесів у суспільній системі України. Практично сьогодні фінансові ресурси бюджетної системи формують вплив на динаміку економічного зростання.

Фактичні дані про зведений бюджет України за 2004-2006 рр. наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Зведений бюджет України за 2004-2006 г.г.

	2004		2005		2006		2006 у % до 2004
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Доходи:	61954,3	100,0	75285,8	100,0	90592,9	100,0	146,2
з них,							
Податкові надходження	45392,5	73,3	54321,0	72,1	63161,7	69,7	139,1
Неподаткові надходження	14696,7	23,7	18227,2	24,2	23635,3	26,0	160,8
Доходи від операцій з капіталом	1101,2	1,7	1788,2	2,4	2534,1	2,8	230,1
Офіційні трансферти від урядів закордонних країн та міжнародних організацій	291,9	0,5	212,7	0,3	417,8	0,5	143,1
Цільові фонди	472,0	0,8	73,67	1,0	844,0	1,0	178,8
Видатки:	60318,9	100,0	75792,5	100,0	102384,8	100,0	169,7
з них,							
Загальнодержавні функції	8588,8	14,2	10017,9	13,2	12282,8	12,0	143,0
Оборона	3536,4	5,9	5279,6	7,0	6185,7	6,0	174,9
Суспільний порядок, безпека та судова влада	5040,4	8,4	5843,7	7,7	7852,3	7,7	155,8
Промисловість та будівництво	2474,3	4,1	3595,0	4,7	4849,3	4,7	196,0
Сільське господарство, лісне господарство та охота, рибне господарство	1377,6	2,3	2803,8	3,7	2958,0	2,9	214,7
Транспорт, зв'язок, телекомунікації та інформатика	1816,7	3,0	2777,8	3,7	6564,3	6,4	361,3
Охорона навколишньої природної середовища	661,6	1,1	920,9	1,2	1181,2	1,1	178,5
Житлово-комунальне господарство	1407,6	2,3	1823,3	2,4	2646,7	2,6	188,0
Соціально-культурні заходи	33868,7	56,1	39691,6	52,4	52440,3	51,2	154,8
Кредитування за винятком погашення	-	-	-	-	1102,3	-	-
Перевищення видатків над доходами (дефіцит)	-1635,4	-	506,7	-	11791,9	-	-

Джерело: [3, с. 54-55].

З даних табл. 2 видно те, що видатки випереджали доходи бюджету. Так, якщо доходи зведеного бюджету України за 2004-2006 рр. збільшилися на 46,2%, то видатки – на 69,7%. Серед видатків бюджету найбільша частка припадає на податкові надходження (69,7% - 73,3%). Структура податкових надходжень наведена у табл. 3.

Таблиця 3

Податкові надходження до зведеного бюджету України

	2004		2005		2006		2006 у % до 2004
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	
Податкові надходження:	45392,5	100,0	54321,0	100,0	63161,7	100,0	139,1
Податок на прибуток підприємств	9398,3	20,7	13237,2	24,4	16161,7	25,6	171,9
Податок з доходів фізичних осіб	10823,9	23,8	13521,3	24,9	13213,3	21,0	122,0
Податок на власність	587,3	1,3	600,2	1,1	658,7	1,0	112,1
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	2449,8	5,4	2780,3	5,1	3383,9	5,4	138,1
Внутрішні податки на товари та послуги (податок на додану вартість, акцизний збір)	18192,2	40,1	18560,6	34,3	22738,6	36,0	125,0
Податки на міжнародну торгівлю і зовнішні операції	2366,2	5,2	3794,6	6,7	5066,9	8,0	214,1
Інші податки	1574,8	3,5	1826,8	3,5	1938,9	-	123,1

Джерело: [3, с. 54].

Із даних табл. 3 видно, як змінювалась частка окремих податків у загальній сумі податкових надходжень до зведеного бюджету України. Так, якщо загальна сума податкових надходжень з 2002 р. по 2004 р. збільшилась на 39,1%, то надходження податку на прибуток підприємств – на 71,9%. Спостерігається зростання ПДВ і акцизного збору на 25%.

Надходження податку з доходів фізичних осіб збільшилися на 22%, а їх питома вага у загальній сумі податкових надходжень до бюджету зменшилася з 23,8% у 2004 р., до 21,0% у 2006 р.

Слід звернути увагу на те, що введення всієї системи податків в Україні мало ціль пристосувати податкову систему до вирішення поточних проблем, пов'язаних з бюджетним дефіцитом. У той же час застосування недостатньо досконалого податкового законодавства та переважна орієнтація на фіскальну функцію податків визначилася у створенні високого податкового навантаження, що пригнічує ділову активність і перешкоджає економічному зростанню [4].

Слід зазначити те, що держава і державні податкові органи завжди вирішують суперечні процеси: з одного боку вони намагаються скласти державний бюджет і збалансувати його, з іншого боку, життя вимагає орієнтації на полегшення податкового навантаження, надання можливості підприємствам і організаціям відтворювати оборотні фонди. Є думка про те, що для розвитку реального сектору необхідно центр вагомості в оподаткуванні перенести з виробника продукції на споживача. Але треба уявити те, що платниками податків є люди, які працюють, творять і споживають. Інша справа, яким способом сплачуються податки прямим, чи непрямим [5].

Коли людина платить прибутковий податок, вона розуміє, що платником податку є вона, як фізична особа, а коли стягується податок на прибуток підприємства, то це нібито платить підприємство. Але прибуток на підприємстві створюють люди своєю працею. Тому знову ж люди і є платниками податку на прибуток. Інша річ, що функції платника вони делегують підприємству – юридичній особі. Це торкається і інших податків, які сплачують юридичні особи. Словом, необхідна згода між державою і підприємцями та пересічними громадянами, тому що стабільність держави і своєчасна сплата податків – це взаємопов'язані фактори.

Практика свідчить про те, що якщо держава проводить політику підтримки виробника, то центр ваги в оподаткуванні вона переносить з виробника на споживача, тобто пріоритет віддається непрямим податкам: податку на додану вартість (ПДВ), акцизному збору. До речі, вже багато віків між теоретиками і економістами практиками триває суперечка про те, що краще: прямі податки, чи непрямі. Наприклад, прихильниками непрямих податків були У. Петті (XVII с.) і К.Маркс. І тут слід підкреслити про неприпустимість однозначного тлумачення цієї проблеми. Наприклад, людина купує тільки ті товари, які складають продукти харчування та предмети первинної необхідності. Звісно, що така людина платить менше ПДВ, ніж людина, яка купує наряду з продуктами харчування і телевізори, техніку, автомобілі. Тобто люди роблять різні внески ПДВ до доходів бюджету, купуючи різний обсяг (кількість) і асортимент товарів. Можна сказати, що ПДВ зменшує доходи споживачів, але впливає на них неоднаково. Можна зовсім запобігти ПДВ, направляючи більшу частку коштів не на споживання, а на заощадження. Спостерігаючи за наслідками такого процесу, можна прогнозувати вивільнення ресурсів з виробництва товарів народного споживання і збільшення можливостей для виробництва товарів виробничого призначення. В цьому випадку можна констатувати результат: ПДВ змінює структуру національного доходу від споживання в бік інвестицій. Тому ПДВ не можна сприймати лише як податок не споживачів. ПДВ сприяє структурним змінам економіки і підвищенню рівня її інвестування. Тому проблема співвідношення прямих і непрямих податків потребує постійної уваги і переосмислення.

Викликає подив збитковість підприємств (не дивлячись на зміну власника). (табл. 4).

До речі, в 2006 році серед загальної кількості об'єктів Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ) частка підприємств державної власності складала 4,3%, комунальної 7,5%, приватної 88,2% [1, с. 85]. Згадаємо про те що в дореформений період державна власність була переважною.

Таблиця 4

Кількість збиткових підприємств в Україні у 2004-2006 г.г.

	2004		2005		2006		2006 у % до 2004
	Відсотків від загальної кількості підприємств	Сума збитків, млн. грн.	Відсотків від загальної кількості підприємств	Сума збитків, млн. грн.	Відсотків від загальної кількості підприємств	Сума збитків, млн. грн.	
Всього	38,8	22769,5	37,1	26173,7	34,8	29116,3	127,9

Джерело: Складено на основі опрацювання даних [3, с. 64].

Із даних табл. 4 видно, що, не дивлячись на зниження частки збиткових підприємств, все ж вона залишається вагомою, а сума збитків у 2006 р. була на 27,9 % більшою, ніж у 2004 р. Таким чином, інституціональні зміни не привели до підвищення прибутковості підприємств. У зв'язку з цим можна говорити про низький рівень господарювання, або про подвійну бухгалтерію, наявність тіньової економіки тощо. Разом з цим фінанси низової ланки підприємств мають вирішальне значення для формування фінансів держави, і забезпечення їх прибуткової роботи є першочерговим завданням.

Висновки. Вважаємо, що для удосконалення відносин у фінансово-бюджетній сфері потрібні закони прямої дії, які б давали відповідні на всі питання фінансової і податкової практики. При наявності таких законів зникає потреба в інструкціях, циркулярах та інших нормативних актах.

Якщо виникає нова ситуація в фінансовому житті, то вона повинна стати предметом обговорення спеціалістів і прийняття рішення, яке повинно вноситися в закон. Перспектива фінансової і податкової науки передбачає саме створення фінансових і податкових норм і відповідних законів прямої дії.

Удосконалення бюджетних відносин вимагає вирішення цілого ряду важливих фінансових проблем як на мікро-, так і на макрорівні. Це торкається реформування податкової системи, узгодження її з реструктуризацією економіки, стабілізацією фінансів низової ланки, посилення контролю за використанням фінансових ресурсів і укріпленням законодавчої бази та формування фінансової науки, спрямованої на відпрацювання норм і державних актів прямої дії.

При удосконаленні системи податкових надходжень доцільно використовувати розрахунки неврахованого товарообороту, проводити оцінку неформальної діяльності в торгівлі, на речових і змішаних ринках, човникової торгівлі і інше. Якщо розрахувати об'єм продаж, який не враховується при стягненні податків, можна бачити резерв надходжень і визначити формат зниження податкових ставок.

На нашу думку, реалізація таких заходів, як: 1) своєчасна розробка, представлення і затвердження бюджету, 2) забезпечення збалансованості доходів і витрат, 3) оптимальний контроль за масштабами перерозподілу та обсягами видатків, 4) пріоритетність використання бюджетних коштів, 5) відповідність бюджетної моделі сучасним вимогам суспільства, 6) посилення відповідності за порушення бюджетного законодавства будуть сприяти удосконаленню бюджетного процесу в Україні.

1. Литвин В.М. Государственный бюджет как зеркало национальной экономики – Голос Украины, № 206, (3706). – С.2-3.
2. Лазар В.П. Формування державної підтримки підприємства в Україні. /Економіка і держава, 2006. - № 11. - С. 41-42.
3. Статистичний щорічник України за 2006 рік. Державний Комітет статистики України. - Київ.: „Консультант”, 2007. – 592 с.
4. Черніков В.П. Бюджетний дефіцит держави // Гроші. – 2006. - № 9. – С. 32-35.
5. Суденко Р.В. Коментар до Закону України „Про Держбюджет на 2006 рік” // Економіка. Фінанси . Право. – 2007. - № 12. – С. 39.

PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF BUDGET REGULATIONS IN UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON ECONOMIC GROWTH

A. Kuznyetsova¹, M. Basarab²

¹Banking University of the National Bank of Ukraine,

²Lviv State Tax Administration

Analytical estimation of budgetary process in Ukraine is made in this article. Created offers aimed at improvement of formation and usage of state financial resources.

Key words: budget relations, budget system, budget regulations, financial resources, tax inpayments, direct and indirect taxes